

Comisia Istorie și Studii Culturale

Prof. univ. dr. Olimpia Mitric

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

Facultatea de Istorie și Geografie/ Departamentul de Științe Umane și Social-Politice

Din istoricul Bibliotecii Mănăstirii Sucevița. Donatori, inventare, colecții (sec. XVII-XX)

Rezumat

Așezământul monahal de la Sucevița, construit la sfârșitul secolului al XVI-lea, este ctitoria fraților Movilă – Gheorghe, viitor mitropolit, Ieremia și Simion, viitori domni, descendenți din vechea boierime a Moldovei.

Am început studiul asupra bibliotecii mănăstirii Sucevița cu o trecere în revistă a *rezultatelor cercetărilor anterioare*. Documentele și manuscrisele mai vechi, cele miniaturate și ornate, au atras atenția cercetătorilor, interesul lor fiind de natură istorică și bibliografică. La îndemnul filologului Grigore Crețu, Melchisedec Ștefănescu, episcopul Romanului, în anul 1882, întreprinde o vizită de documentare „pe la câteva mănăstiri și biserici antice din Bucovina”. Rezultatele acestei vizite sunt aduse la cunoștința Academiei și publicate într-un studiu de referință, episcopul Melchisedec rămânând un deschizător de drumuri în cercetarea odoarelor adăpostite în locașurile cercetate. Din biblioteca Mănăstirii Sucevița sunt prezentate opt manuscrise, marea revelație fiind *Tetraevangheliarele* cu miniaturi și elemente de ornamentică bogate, *Sucevița 23 și 24* (după numărul de inventar), realizate la comanda voievodului muntean Ioan Alexandru al II-lea și al voievodului Ieremia Movilă; vor intra în circuitul științific internațional cu prilejul expoziției de artă veche și modernă românească organizată, la Paris și Geneva, în 1925. În anii următori, cercetătoarea artei bizantine Sirarpie Der Nersessian le-a stabilit apartenența la grupul Parisinus graecus 74 (având în comun miniaturi în ciclul iconografic) și a alcătuit prima configurație privind raporturile și filiațiile dintre manuscrisele acestui grup. Mult mai târziu, teologul și istoricul de artă G. Popescu-Vîlcea le-a dedicat câte un valoros studiu monografic. În anii din urmă, istoricul de artă Emil Dragnev, în erudita monografie dedicată Tetraevanghelului de la Elizavetgrad (din același grup), emite ipoteza realizării Tetraevanghelului Sucevița 23, în Moldova.

Însemnările de pe cărți (colofoanele și însemnările de danie), materialul de arhivă (din Arhiva Mănăstirii Sucevița și din Fondul „Mitropolia Bucovinei”- grav afectat de distrugerile celui de-al Doilea Război Mondial -, conservat astăzi la Serviciul Județean Suceava al Arhivelor Naționale și la Arhivele Statului din Cernăuți), ne-au permis o abordare sub aspect biblioteconomic: *constituirea și dezvoltarea bibliotecii, organizarea, păstrarea și valorificarea colecțiilor*. Primii donatori au fost ctitorii, care s-au preocupat de înzestrarea locașului cu cărțile necesare. Copierea manuscriselor în scriptoriul mănăstirii a constituit una din căile de dezvoltare a colecțiilor bibliotecii. Cele mai vechi manuscrise sunt legate de numele episcopului Gheorghe Movilă, la porunca căruia, în 1580, începe scrierea unui *Pomelnic*. În timpul domnitorilor Petru Șchiopul și Ieremia Movilă se produce o înnoire în tehnica minierii manuscriselor, prin realizarea manuscriselor Sucevița 23 (admițând noua ipoteză) și Sucevița 24, caligrafiate, miniaturate și ferecate pentru mănăstirea Sucevița. Alte noi manuscrise sunt caligrafiate la comanda lui Ieremia Movilă și sub supravegherea mitropolitului Teodosie Barbovschi, tot pentru Sucevița. Noi manuscrise și

cărți tipărite sunt donate de Teodosie Barbovschi, Simion Movilă, Petru Movilă, de monahi din mănăstirile vecine sau de mari boieri. Alte manuscrise provin din bibliotecile mănăstirilor desființate: Voroneț, Moldovița, Solca, Schitul cel Mare din Galiția. Ele exprimă și interesul pentru scrierea în limba română, pentru istorie și nomocanoane, ca și pentru cel mai mare orator bizantin, Ioan Gură de Aur. Alte cărți necesare se cumpărau „din paușalul ornatelor”. *Inventarul* cel mai complet, pentru prima oară introdus în circuitul științific, este din anul 1820, cu completări ulterioare, până în 1840. La sfârșit, găsim și *Inventarul legătoriei de cărți*. Între legătorii de cărți, activitatea cea mai bogată a avut Gherman Iacovici.

Următorul capitol, închinat *Bibliotecii în perioada modernă și contemporană*, se bazează exclusiv pe documente din arhive. În anul 1847, egumenul Ghenadie Zaharovici cere Consistoriului „pozvolenie pentru introducere Bibliotichii întru această sfântă Monastire”. Este pentru prima oară, când într-un document apare cuvântul Bibliotecă, deși de la constituire biserica a avut o colecție de manuscrise liturgice, care s-a îmbogățit treptat și s-a diversificat tematic. Listele de cărți păstrate se referă la donațiile făcute de: egumenul Ghenadie Zaharovici (în câteva rânduri), alți monahi și boieri; Artemon Bortnic, egumenul Putnei; Neonil, starețul Neamțului și Secului, alți viețuitori ai Neamțului, unele instituții. Toate cărțile sunt trecute în Inventare, apoi așezate în dulapurile din chilia pregătită pentru „ținerea Bibliotichii”. Se păstrează o corespondență bogată în legătură cu achiziția sau difuzarea unor cărți (inclusiv oferte numeroase de prenumerații, în special din Transilvania), prin intermediul Consistoriului, care se întâmpla să și doneze cărți, cumpărate din banii Fondului religios. Multe din aceste cărți se citeau în trapeză înainte de a fi duse la bibliotecă. Prin abonamente anuale se procurau jurnale și gazete. „Izvodul cărților” se păstra în trapeză, la dispoziția părinților, pentru a-și putea alege cărțile și a le citi în chilii. Cărțile mai vechi puteau fi studiate și de corpul profesoral al Institutului Teologic din Cernăuți. Un regim aparte aveau *Protocoalele poruncilor* (5 tomuri), trecute într-un izvod separat și păstrate în cancelaria mănăstirii sau, mai târziu, în trapeză, în grija trapezariului, spre a se citi din ele tuturor părinților. Ani la rând, egumenul Ghenadie Zaharovici s-a ocupat de bibliotecă, realizând izvoadele cu cărțile dăruite având grijă de buna folosire și păstrare a cărților. Din anul 1898, de bibliotecă va răspunde teologul și rasoforul Emanuil Boca, care a făcut un catalog nou și „au pus pe fiecare carte câte o țidulă cu numărul cărții”, vizibilă și astăzi pe prima coperă a cărților. Începând cu anul 1855, mănăstirea este solicitată să participe la diferite expoziții (Cernăuți, Viena, Kiev, București, Paris), între obiectele selectate numărându-se și manuscrisele cu miniaturi. În timpul primului Război Mondial patrimoniul arhivistic bibliofil și artistic n-a avut de suferit, fiind îngropat, în mare taină, de egumenul Ortisie Popescu, potrivit mărturiilor sale imortalizate de profesorul Leca Morariu. În anul 1940, Muzeul va fi evacuat la Arhiepiscopia Sucevei, iar celelalte „lucruri bisericesti și casnice” trimise, în cinci lăzi, la Episcopia Râmnicu Vâlcea. Toate aceste obiecte s-au întors în bună stare. Din păcate, nu la fel s-a întâmplat în cea de-a doua evacuare, din primăvara anului 1944, când mănăstirea a fost ocupată de armata sovietică. Din cele câteva documente păstrate, nu se poate reconstitui în întregime soarta celor 10 lăzi cu odoarele mănăstirii trimise, din nou, la Râmnicu Vâlcea. Cu certitudine s-au întors numai patru lăzi, celelalte s-au pierdut, odată cu bunurile, între ele și documente de arhivă, cărți.

Ultimul capitol prezintă detaliat *colecțiile de valori bibliofile*, păstrate până astăzi în biblioteca mănăstirii, ca parte componentă a culturii medievale românești. Patrimoniul bibliofil este constituit din colecții de manuscrise (slavone și românești) și carte veche tipărită (românească și străină). Colecția de manuscrise slavone a fost descrisă de noi, în *Catalogul manuscriselor slavo-române din biblioteca Mănăstirii Sucevița* (Suceava, 1999), cu o circulație

mai restrânsă, fără reproduceri, iar în lipsa fonturilor chirilice, textele slavone au fost scrise cu mâna. De aceea, o nouă ediție se impune. În acest scop, am reluat descrierea celor 52 de manuscrise, în ordinea indicată de cote, consemnând toate elementele necesare prezentării complete, iar 212 reproduceri (din Anexă) reprezintă particularitățile fiecărui manuscris: însemnări, elemente de ornamentică, miniaturi, legături. Manuscrisele miniate și ornate, cu valoare artistică, ocupă un loc important, confirmând nu numai prestigiul politic al voievodului Ieremia Movilă, ci și dorința de afirmare pe plan cultural și artistic. O notă aparte caracterizează manuscrisele galițiene, prin elementele de ornamentică și decorație de influență apuseană. Pornind de la inventarele din arhive și alte surse de informare bibliografică, am putut întocmi o listă cu manuscrisele înstrăinate din biblioteca mănăstirii. Aproape necunoscută este colecția de carte străină veche, constituită din titluri în slavonă (imprimate în centre tipografice din Kiev, Lvov, Ostrog, Krilos, Kutein, Cernigov, Poceaev și Viena), în germană (Frankfurt Am Mayn, Augsburg, Viena, Berlin), latină (Kempten, Veneția, Viena), greacă (Leipzig) și polonă (Cracovia, Varșovia). Cea mai veche carte este *Biblia*, imprimată la Ostrog, în 1581, prima Biblie imprimată în lumea slavă. Pe două dintre cărțile legate de activitatea kieveană a viitorului mitropolit Petru Movilă, donate mănăstirii și sfântului schit, am identificat însemnările dedicatorii autografe, necunoscute, din anii 1628 și 1629. Din rândul cărților provenite din oficine occidentale, amintim *Biblia* (Frankfurt Am Mayn, 1740), tipărită în condiții grafice deosebite, în timpul lui Carol VI. De reținut este și titlul dizertației inaugurale a unui medic român: *Hygiene. Dissertatio inauguralis auctore Ignatio Kantemir, medicinae doctore*, tipărită la Viena, în anul 1842. Prefața este în limba română.

Anexa (cu descrierea manuscriselor slavone și 212 reproduceri însoțite de note explicative) și *Bibliografia* selectivă vin să completeze și să susțină informațiile din teză.